

DARB-I MESEL OLAN HADİSLER

Taner KARASU*

Öz

Bu çalışmada Hz. Peygamber tarafından söylendiği iddia edilen ve süreç içerisinde darb-ı mesel haline gelen bazı sözler incelenmiştir. Hz. Peygamber'e isnâd edilen sözler olması nedeniyle hadis ilminin araştırma alanına girmesine rağmen darb-ı mesel olan bu sözlere ilgi duyanlar genelde belâgat ve edebiyat alimleri olmuştur. Hadis alimlerinin bu sözlere olan ilgisi ise nispeten geç dönemde olmuştur. Dil alimleri çalışma alanlarının gereği olarak metodolojik olarak isnâdı dikkate almamıştır. Bu yaklaşım onların sahîh olmayan rivâyetleri Hz. Peygamber'e nispet etmede daha mütesâhil davranmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte onların darb-ı mesel olarak şöhret bulmuş hadisler ile ilgili yorumları, bu hadislerin anlaşılmasında hadis şarihleri için kaynak görevi görmüştür. Dilcilerin ihmal ettiği sened konusu, rivayetlerin sıhhatini tespit etmede hadis alanının kaçınılmaz bir yöntemi olduğu için söz konusu rivayetlerin senetleri de özet şeklinde incelenmiştir. Ancak darb-ı mesellerin anlaşılması için Arap Dili ve Edebiyatı ayrıca belâgat alimlerinin görüşlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Darb-ı mesel, Yorum, Peygamber, Vecize.

HADITHS THAT ARE IDIOMS

Abstract

In this study, some words that were claimed to be said by the Prophet and that became a parable in the process were examined. Those who are interested in these sentences, which are both hadith and idioms, are generally rhetoric and literature scholars. The interest of hadith scholars to these words was relatively late. Linguists, literati and rhetoricians did not take into account isnad methodologically. This approach caused them to be more comfortable in attributing inaccurate narrations to the Prophet. However, they also served as a source for hadith commentators in understanding the hadiths that became famous as idioms. For these reasons, in our study, hadith scholars were consulted on the subject of sanad. However, in order to understand the word, the views of Arabic Language and Literature and rhetoric scholars were used.

Keywords: Hadith, Idioms, Comment, Prophet, Aphorism.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 26.05.2023, Accepted / Kabul Tarihi: 05.07.2023

DOI: 10.58852/dicd.1303259

* Dr. Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı; Member, Dicle University, Faculty of Theology, Department of Hadith
e-posta: tanerhoca@hotmail.com. ORCID:0000-0001-5972-1572

GİRİŞ

Hız. Peygamber a.s belâgat ve fesâhatin kutsal kabul edildiği bir zamanda Arap coğrafyasında zuhur etmiştir. Günümüz dünyasının aksine bu zaman diliminde yaşayan bir Arap kendisini konu edinen belâgî bir sözden ötürü bütün onurunu kaybedebildiği gibi hayal edemediği bir konuma da erişebilmekteydi. Bu sebeple cahiliye insanı için belâgat ve fesâhatin sahibi mümtaz kişiydi. Hız. Peygamberin, sanatsal sözü kutsal gören böylesi bir topluma gönderilmesi kendisinin de bu yetkinlikte olmasını ve hatta muhataplarını acze düşürecek bir meziyete sahip olmasını gerektirmekteydi. Onun bu ayrıcalığına vurgu yapan İbn Munkız (ö.584); *كلام النبوة دون كلام الخالق، وفوق كلام المخلوقين، فيه جوامع ومعجزا البلاغة والفصاحة* (Peygamber sözü (belâgî değer açısından) Allah kelimelerinden daha aşağı fakat tüm insanların sözlerinden daha üstündür, sözlerinde vecize, belâgat ve fesâhat mucizeleri vardır)¹ demektedir. Bu mucizelerin tezâhür ettiği söz sanatlarından biri de Hız. Peygamberin darb-ı mesel olan ifadeleridir. Klasik kaynaklarda darb-ı mesel hadisler için müstakil bir çalışma tespit edemedik. Ancak Arap dili, belâgatı ve edebiyatına dair eserlerde darb-ı mesel olan hadisler özellikle belirtilmiştir. Örneğin Câhız (ö.255) *el-Heyevân*² ve *el-Beyân ve't-Tebyîn*³ adlı eserlerinde “Hız. Peygamber (s.a.v.)’den önce hiç kimsenin söylemediği sözler” şeklinde başlık açmış ve bu vasfı taşıyan rivayetlerden birkaç tanesini peyderpey zikretmiştir.

DARB-I MESEL (ATASÖZÜ, ÖZDEYİŞ) OLAN HADİSLER

Bir sözün darb-ı mesel olması toplumsal bir ittifakın tezâhürüdür. Bu toplumsal kabul ise yaşamsal bir tecrübeye dayandığından din, dil ve ırk üstüdür. Bu özelliğinden dolayı bir Müslüman bir Çin atasözünü bir İngiliz ya da bir Fransız özdeyişini v.b işittiğinde ondan haz alarak muhatabına aktarabilmektedir. Bu vasıflarından ötürü darb-ı meseli ilk ifade eden kişinin kimliği Araplar için önemli olmuştur. Çünkü darb-ı mesel o kişinin belâgate hakimiyetini ispat ettiği gibi fetânetteki üstün mertebesini de ortaya koymaktadır. Câhız’ın *ولا شاركه فيه أعجمي، ولا يدع لأحد ولا ادعاه أحد، مما صار مستعملا ومثلا سائرا* (Hiçbir Arab’ın söylemediği, ‘Acem’in ortağı olmadığı, hiç kimseye isnâd edilmediği, hiç kimsenin de kendisine ait olduğunu öne sürmediği ve darb-ı mesel olan Peygamber (s.a.v.)’in bazı sözlerini belirteceğiz)⁴ ifadesi darb-ı meselin önemini vurgulamaktadır. Kaynaklarda ilk defa Hız. Peygamber tarafından söylenildiğine vurgu yapılan darb-ı mesellerden bazıları şunlardır.

1. لا ينتطح فيها عنزان (Onun İçin İki Keçi Bile Tokuşmaz)

¹ İbn Munkız, Ebü'l-Muzaffer Necmüddîn Üsâme b. Mürşid b. Münkız el-Kelbî, *Lübâbü'l-âdâb*, (Mısır, Mektebetü's-sikâfe), 330.

² Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *el-Heyevân*, (Beyrut, Dâr Kütübî'l-ilmîyye), 1/222.

³ Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *el-Beyân ve't-tebyîn*, (Beyrut, Mektebetü'l-hilâl), 2/12

⁴ Câhız el-Beyân ve't-tebyîn, 2/12.

Bu sözün ilk defa Hz. Peygamber tarafından söylendiğine vurgu yapan alimlerin başında Arap nesir edebiyatının önde gelen müelliflerinden Câhız gelmektedir. O *el-Beyân ve't-tebyîn*⁵ ve *el-Heyevân*⁶ adlı eserlerinde bu durumu açıkça ifade etmektedir. Mufaddal b. Seleme (ö.290)*el-Fâhır*,⁷ Edip, Şair ve Arap Dilinin önemli simalarından İbn Düreyd (ö.321) *el-Müctenâ*,⁸ Ebû Hilâl el-'Askerî (ö.400), *Cemheretü'l-emsâl*, Ebû Mansûr Se'âlibî (ö.429) *Kitâbu't-temsîl ve'l-muhâdara*⁹ adlı eserlerinde bu sözün ilk defa Hz. Peygamber tarafından söylendiğini ifade etmektedirler.¹⁰ el-Abî (ö.421) *Nesru'd-dürer* adlı eserinde bu sözün Hz Peygamber'e ait olduğunu ancak süreç içerisinde mesel haline geldiğini söylemektedir.¹¹ Hatîb Bağdâdî de (ö.463) Abî'nin yorumuna paralel bir açıklama yapmaktadır.¹² Bu darb-ı meselin sebep-i vürûdu hakkında Vâkidî (ö.207) tarafından nakledilen¹³ daha sonra birinci tabaka hariç diğer tabakalarda yer alan pek çok hadis kaynağına da giren şâ'ire 'Asmâ binti Mervân'ın öldürülmesi hadisesidir. Bu olaya göre 'Asmâ İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i hicveden birisidir. Hz. Peygamber bu sebeple suikast ile onu öldürtmüştür. Suikastı gerçekleştiren Umeyr el-Hatmî (ö.?), bu suikasttan dolayı bir sorun yaşayıp yaşamayacağı endişesini taşımış Hz. Peygamber (a.s.) da ona bu sözü söylemiştir.

Bu sözün anlamını veciz bir şekilde izah edenlerden biri Ebû Hilâl el-'Askerî'dir. (ö.400) O bu sözün “Boşa giden (heder olan) ve takipçisi olmayan durumlar için kullanıldığını” söylemektedir.¹⁴ Onun yorumunu teyit eden bazı rivayetler mevcuttur. Örneğin İbn Şebbe (ö.262), *Târihü'l-Medine* adlı eserinde Hz. Osman'ın öldürülmesinde payı olduğunu ima eden Kubeyl'in (ö.?) قَامَ فَبَيْتِكَ فَقَالَ: مَنْ يَبْرَأُ مِنْ قَتْلِ عَثْمَانَ فَإِنِّي لَا أَتَبَرُّ مِنْهُ، وَالَّذِي (Kubeyl dedi ki; Osman'ın ölümünden kimmiş teberri eden, ben teberri edecek değilim, Allah'a yemin olsun ki onun ölümünden dolayı hiç kimse bir talepte bulunmaz, kanı heder olmuştur.)¹⁵ sözü bunlardan birisidir. İbn Şebbe'nin nakli, bu sözün henüz sahâbe döneminde darb'ı mesel olarak kullanıldığını göstermesi açısından

⁵ Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, 2/12.

⁶ Câhız, *el-Heyevân*, 1/222

⁷ Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme b. Âsım, *el-Fâhır*, tah. Abdülhalim Tahâvî, (Dâr ihyâ-i kütübî'l-arabi,1380), 312.

⁸ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *el-Müctenâ*, (Haydarabad, Dâiretü'l-maarifi'l-osmaniyye), 2.

⁹ Seâlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Seâlibî, *Kitâbu't-temsîl ve'l-muhâdara*, tah. Abdulfettâh Muhammed Huluv, (Dârü'l-arabiyye, 2.Baskı, 1981),22.

¹⁰ Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *Cemheretü'l-emsâl*, (Beyrut, Dârü'l-fıkr), 2/403.

¹¹ Mansur b. Hüseyin Ebu Said el-Abî, *Nesru'd-dürer fi'l-muhâderât*, tah. Halid Abdülğânî, (Beyrut, Dâr kütübî'l-ilmîyye, 2004), 1/180.

¹² Hatib Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Tarih-u Bağdâd*, tah. Beşşâr Avvâd, (Beyrut, Dârü'l-garbi'l-islâmî, 2002), 15/118

¹³ Vakîdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-meğâzî*, (Beyrut, Dârü'l-alemi, 1989), 1/17; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîre*, tah. Mustafa, İbrahim, Abdulhafız, (Mısır, Mektebet-ü Mustafa el-Halebî, 1955), 2/537.

¹⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emsâl*, 2/403

¹⁵ Nümeyrî, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe el-Basrî, *Târihü'l-Medine*, tah. Fehim Mahmud Şeltut, (Cidde, 1993), 4/177

ayrıca önem taşımaktadır. Zemahşerî (ö.538) يَضْرِبُ لِأَمْرِ الذِّي لَا غَيْرَ لَهُ وَلَا يَدْرِكُ بِهِ تَار (Sahipsiz olup öcünü alacak kimsenin bulunmadığı durumlarda söylenir.) demektedir.¹⁶ Bu bilgilere istinâden bu darb-ı meseli “Boşa gitti” ve “Kimse onun uğruna çarpışmaz” şeklinde çevirmek mümkündür.

Darb-ı mesel olarak şöhret bulmuş ve sıhhati konusunda ciddi ithamların yapıldığı rivayetlerden biri bu sözdür. Bu metni aktaran iki sened bulunmaktadır;

A.) Muhammed b. Haccâc > Mücâlid > Şa'bî > İbn Abbas Hz Peygamber a.s : *Metin*

İbn 'Adî ((ö. 365) bu rivâyetin mezkûr senedle aktaran tek bir kişinin olduğunu ve bu kişinin de Muhammed b. Haccâc olduğunu belirtmektedir.¹⁷ Buna göre rivâyetin Medârü'l-isnâdı Muhammed b. Haccâc olmaktadır. Cerh ve ta'dîl imamlarından Yahya b. Ma'în (ö.233),¹⁸ Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö.256)¹⁹ ve Ebû Zura er-Râzî (ö.264)²⁰ Muhammed b. Haccâc'ın hadis uydurduğunu söylemişlerdir. İbn 'Adî bu rivâyet için “*Muhammed b. Haccac'ın uydurduğu rivayetlerden birisidir*”²¹ demektedir.

B.) Vakidî> Abdullah b. Haris> Haris> Hz. Peygamber a.s : *Metin*

Tarih ve Siyer kaynaklarında bu rivâyetin geçtiği ilk kaynak Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'nin (ö.207) el-Meğâzî adlı eseridir. Daha sonraki siyer ve tarih eserleri kaynak olarak sarahaten veya zımnen bu eseri kullanmıştır. Bu durum dikkate alındığında rivâyetin Medârü'l-isnâdı Vâkıdî'nin olduğu ortaya çıkmaktadır. Vakidî, Ahmed b. Hanbel'e göre kezzâb (hadis uyduran), Yahya b. Ma'în'e göre zayıf, Buhârî ve Nessâî'ye (ö.303) göre metruku'l-hadistir.²² Bu bilgiler dikkate alındığında her iki senedinde usûl açısından Sahîh olmadığı sonucuna varılmaktadır.

2. مات حتف أنفه (Nefes Alarak Öldü)²³

Hz. Peygamber tarafından söylenmiş ve süreç içerisinde atasözüne dönüşmüş sözlerden biri de مات حتف أنفه ifadesidir. Arap dili ve edebiyatı konusunda kaynak

¹⁶ Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Mustaksa min emsâli'l-arab*, (Beyrut, Dâr kütübi'l-ilmiyye, 2. Baskı, 1987), 2/277

¹⁷ İbn 'Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, tah, Adil Ahmed-Ali Muhammed, (Beyrut, Dâr kütübi'l-ilmiyye), 1997, 7/327.

¹⁸ İbn 'Adî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, 7/326.

¹⁹ 'Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *Ed-Du'afâü'l-kebîr*, tah. Abdulmu'tî Kal'acî, (Beyrut, Mektebetü'l-ilmiyye), 1984, 4/44

²⁰ Berza'î, Ebû Osmân Saîd b. Amr b. Ammâr el-Ezdî, *Suâlat-u Berzâ'î li Ebî Zura er-Râzî*, tah. Ebu Amr Muhammed b. Ali, (Kahire, el-Fâruku'l-Hadisiyye), 2009, 88.

²¹ İbn 'Adî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, 7/328.

²² İbn 'Adî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, 7/481.

²³ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, tah. Şuayb Arnavut, Adil Mürşid, (Beyrut, Müessesetü'r-risâle), 26/340 (No:16414); Hâkim Nisâbü'rî, el-Mustedrek, tah. Mustafa Abdulkadir, (Beyrut, Dâr kütübi'l-ilmiyye,2001), 2/97, (No:2445); Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, tah. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Turkî, (Kahire, Merkez-u hicr li'l-buhûs ve'd-dirâse, 2011), 18/545.

mertebesinde olan pek çok eserde bu sözü ilk ifade eden kişinin Hz. Peygamber olduğu belirtilmektedir.²⁴Kişinin doğal bir şekilde öldüğünü ve öldürülmediğini ifade etmek üzere söylenen bir darb-ı meseldir. Meydânî (ö.518) bu sözün anlaşılması için Halid b. Velid'in (ö.21) ölümüne yakın şu sözlerini nakletmektedir; قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عِنْدَ مَوْتِهِ: لَقَدْ لَقَيْتُ كَذَا وَكَذَا رُحْفَاءً، وَمَا فِي جَسَدِي مَوْضِعٌ شَيْءٍ إِلَّا وَفِيهِ ضَرْبَةٌ أَوْ طَعْنَةٌ أَوْ رَمِيَّةٌ، وَهَأُنَاذَا أَمُوتُ حَتْفَ أَنْفِي كَمَا يَمُوتُ الْعَيْرُ فَلَا نَامَتْ أَغْيُنُ الْجُبْنَاءِ. (Halid b. Velid ölümüne yakın dedi ki; *Pek çok savaşa katıldım, öyle ki vücudumda bir karış miktarı bile mızrak, kılıç ve ok darbesi almamış yer kalmadı. Ama işte yatağında deve misali ölüyorum. Korkakların gözü uyku görmesin.*)²⁵ İbn Kurkûl'da(ö. 569) bu sözün anlamı hakkında وقوله مَا تَحْتَفُ أَنْفِهِ أَي: عَلَى فِرَاشِهِ ..... يَانِي يَاتَاغِيْنَا أَلْدِي. ²⁶ açıklamasını yapmaktadır. İbn Düreydde bu sözün anlamını İbn Kurkûlun açıkladığı şekilde izah etmiştir. ²⁷Bu bilgilere istinaden bu darb-ı meseli “Eceliyle öldü” şeklinde çevirmenin isabetli olduğu görülmektedir.

Senedi incelemeye muhtaç olan sözlerden biri olarak dikkat çeken bu rivâyetin medârü'l-isnâdı Muhammed b. İshâktır (ö.151). Rivâyetin senedi şöyledir;

Muhammed b. İshâk > Muhammed b. İbrahim > Muhammed b. Abdillâh b. 'Atîk > Abdullah > Hz Peygamber a.s : *Metin*

Cerh ve ta'dîl alimlerinin hakkında farklı kanaatlere sahip oldukları bir râvî olan Muhammed b. İshâk hakkında, detaylı bilgi verenlerden biri İbn Ebî Hâtimdir (ö.327). Onun verdiği bilgilere göre İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124), Şu'be (ö.160) Süfyân b. 'Uyeyne (ö.198), Muhammed b. İshâkı ta'dîl etmişken, Mâlik b. Enes, (ö.179), Hişâm b. 'Urve, (ö.146) ve Yahya b. Sa'îd el-Kattân (ö.198) ise onu cerh etmişlerdir. Tezat teşkil eden bu iki görüş yanında Muhammed b. İshâk'ın “saduk” olduğunu ancak rivayetinin delil olmadığını düşünenlerde vardır; Yahya b. Ma'în bu görüşte olanlardan biridir. Ahmed b. Hanbel Muhammed b. İshâk hakkında detaycı bir yorum ortaya koymuştur. Ona göre Muhammed b. İshâk'ın Meğâzî konusundaki rivayetleri makbûl iken haram ve helal konusunda ki rivayetleri marduttur.²⁸ Bu durumda rivayetin sıhhati konusunda kesin bir yargıya varmanın güç olduğu görülmektedir. Ancak rivâyetin Meğâzî türünden olmasından dolayı Ahmed b. Hanbel'e göre makbul olduğunu söylemek mümkündür.

يا خيل الله اركبي (Haydi Atlara)

²⁴İbn Devâdârî, Seyfüddîn Ebû Bekr b. Abdillâh b. Aybek, *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, tah. Muhammed Said, (Nşr. İsa el-Bâbî el-Halebî, 1981), 3/47.

²⁵ Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Mecma'u'l-emsâl*, tah. Muhammed Muhyiddin, (Beyrut, Dârü'l-marife), 2/266.

²⁶ Vehrânî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Yûsuf b. İbrâhîm el-Hamzî, *Meğâli'u'l-envâr alâ sıhâhi'l-âsâr*, (Katar, Darü'l-Felâh, 2012), 2/224.

²⁷ İbn Düreyd, *el-Müctenâ*, 3.

²⁸ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râz, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Beyrut: Dâr ihyâ-i turâsi'l-'Arabî, 1952, 7/193.

Cahız bu sözü ilk söyleyen kişinin Hz Peygamber olduğunu öne sürmektedir.²⁹İbn Düreyd bu darb-ı meselin ilk defa Hz. Peygamber tarafından kendisine malum olmayan bir savaşta söylediğini nakletmektedir.³⁰ İbnü'l-Enbârî (ö.328) bu deyim anlamı hakkında şu bilgileri vermektedir; والعرب تقول: يا خيل الله اركبي على. Buna göre cümlede “ashâb” kelimesi mahzuftur. Ebû Ubeyd el-Herevî, (ö.401) İbnü'l-Enbârînin yorumuna paralel bir açıklama yaparak bu sözde hazf olduğunu³² söylemekte ve cümleyi şöyle takdir etmektedir;

يا خيل الله اركبي أراد يا أصحاب خيل الله اركبي³³

İbn Düreyd bu takdire *atlılar* kaydını ekleyerek şu açıklamayı yapmaktadır; “*atlar binmez aksine atlara binilir. Kelam da îcâz ve ihtisâr vardır. Hz. Peygamber kelamda îcâz ve ihtisâr yapmış çünkü kendisi maksadını bilmekteydi.*”³⁴ Bu sözün sebep-i vürûdu ise şudur; bir gurup müşrik, Medine civarında bir kişiyi öldürüp karısını kaçırdılar. Bu duruma şahit olan bir Müslüman الفزع الفزع diye bağırmaya başlar. Olayı duyan Hz. Peygamber bu sözü söyleyerek atına biner.³⁵Bu nakil dikkate alındığında bu sözün savaş için yola koyulmayı ifade ettiği görülmektedir. İbn Reslân (ö.844) sözün bu anlamda olduğunu ifade edenlerden biridir.³⁶İbn Kuteybe ‘Uyûnu’l-ahbâr adlı eserinde naklettiğine göre Halid b. Bermek (ö.165) Kahtabe (ö.132) ile birlikte Horasan bölgesinde bulunan bir köyde iken kahvaltı esnasında bir ceylan sürüsünün orduya doğru geldiğini gördü, bunun üzerine Kahtabe’ye askerlere يا خيل الله اركبي diye seslen dedi.³⁷ Bu hikayede sözün muktaza-ı hali dikkate alındığında bu sözün düşmandan kaçmak içinde kullanıldığı görülmektedir. Mezkûr bilgiler ışığında bu darb-ı meseli “Haydi atlara” şeklinde çevirmek mümkündür.

²⁹ Câhız, el-Heyevân, 1/222

³⁰ İbn Düreyd, *el-Müctenâ*, 6; İbn Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, 3/47.

³¹ İbnü'l-Enbârî, *el-Muzekker ve'l-müennes*, tah. Muhammed Abdülhak, (Mısır, Vizâretü'l-evkâf, 1981), 2/129.

³² Belagât ilminde hazf için bkz. Ömer Yıldız, *Belâgat İlminin İzâflık Nedenleri (Metinler)*, Social sciences studies journal, 2021, 1-2.

³³ Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü'l-garîbeyn fi'l-Ḳurân ve'l-Hadis*, tah. Ahmed Ferid, (Suudi Arabistan, Mektebet-ü nizar, 1999), 4/348.

³⁴ İbn Düreyd, *el-Müctenâ*, 6.

³⁵ Nuveyrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetü'l-ereb fi fununi'l-edeb*, (Kahire, Dâr kütübi'l-ilmîyye,1423),17/212.

³⁶ İbn Reslân, Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin el-Makdisî, *Şerh-u Sünen-i Ebî Dâvûd*, (Mısır Dârü'l-felâh, 2016), 11/213.

³⁷ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, (Beyrut, Dâr kütübi'l-ilmîyye,1418),1/196.

Bu rivâyeti merfû olarak senediyle beraber ilk defa aktaran kişi tespit edebildiğimiz kadarıyla tarihçi ve müfessir Tâberî (ö.310) olmuştur.³⁸ Hicri 2., 3. ve 4. Asrın ürünü olan hadis eserlerinde yer aldığına dair bir tespitte bulunmadığımız bu rivâyet Arap Edebiyatı ve Belâgâtı alimlerinin eserlerinde merfû olarak rivâyet edilmiştir. Şu kadar var ki, Ebû Dâvûd (ö.275) es-Sünen adlı eserinde *بَابُ فِي النَّدَاءِ عِنْدَ النَّفِيرِ يَا حَيْلَ اللَّهِ اِرْكَبِي* şeklinde bir bâb açmış³⁹ ve bâb başlığını müteakip Semure b. Cündüb'un aktardığı şu rivâyeti nakletmiştir. *إن النبي - صلى الله عليه وسلم سعى خيلنا خيل الله إذا فزعنا* (*Allah Rasülü s.a.v. paniklediğimiz zaman atlarımızı Allah'ın atları olarak isimlendirdi.*) Bu bâb başlığında yer alan ifadenin Merfû Hadis kabul edilmesi ise hadis usûlü açısından mümkün değildir. Fakat bu darb-ı meselin Hz. Peygamberin vefatından on yıl kadar sonra Müslümanlar indinde mütedavil olduğunu gösteren rivâyetler de mevcuttur. Amr b. Utbe'nin (ö.22) bu sözü söylediğini⁴⁰ aktaran rivâyet bunlardan birisidir. Ancak araştırmamız esnasında bu lafızla rivayetin Sahîh olduğunu ortaya koyan açık bir delille karşılaşmadığımızı ifade etmek isteriz.

4. الآن حي الوطيس (Tandır Şimdi Kızıştı)⁴¹

Bu söz ilk defa Hz. Peygamber tarafından Huneyn savaşında söylenmiştir.⁴² Ebu Mansur Seâlibî Hz. Peygamber'in bu sözü söylerken darb'ı mesel kastını taşımadığını ancak sonradan insanların bu sözü darb-ı mesel olarak kullandıklarını söylemektedir.⁴³ Sebebi vurûdü hakkında Zemahşerî, "*Huneyn savaşında Hz. Peygamber (s.a.v.) bineği üzerinde iken savaşın kızıştığını gördü ve bu sözü söyledi*"⁴⁴ demektedir. Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî (ö.449) bu darb-ı meselin açıklamasında şunları söylemektedir; *الآن حي الوطيس يريد الحرب. شبهه*. *(Tandır şimdi kızıştı. Tandırdan savaşı kast ediyor. O savaşın (kılıçların) parıldamasını tandırdaki ateşin parıldamasına benzetmiştir.)*⁴⁵ Bu sözün söylenme makamı ile ilgili Cârullâh Zemahşerî *يَضْرِبُ فِي تَفَاقُمِ الشَّرِّ (büyüyen kötülükler durumunda söylenir)* demektedir.⁴⁶ Buna göre büyük bir kriz olarak görülen her bir

³⁸ Tâberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, el-Bağdâdî, Câmi'u'l-beyân 'an tev'îli âyi'l-Kur'ân Mekke:

Dârü't-turâs ve't-terbiye ts. 10/246

³⁹ Ebû Davûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, tah. Muhammed Muhyiddin Abdülhamit, Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, Beyrut: 3/25.

⁴⁰ İbn Mübârek, Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. el-Mübârek, el-Mervezî, *el-Cihâd*, tah. Nezih Hammâd, Tunus: Dâr Tunusiyye, 1976, 113.

⁴¹ Ebü'l-Hüseyn, Müslim b. Haccâc, el-Kuşeyri, *Sahih*, tah. Fuad Abdülbaki, (Kahire, Matbaat-u İsa el-Halebî,1955). Cihad, 1775. Müslim bu rivayeti *الآن حي الوطيس* lafzıyla rivayet etmektedir.

⁴² Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *Resâil*, tah. Abdüsselam Muhammed Harun, (Kahire, Mektebetü'l-hancî), 2/222; Diyâuddîn İbnü'l-esir, *el-Meselü's-sâir*, tah. Ahmed Hufî, Bedvî Tabbâne, (Kahire, Dâr Nahde), 1/78; İbn Devâdârî, *Kenzü'd-dürer*, 3/47.

⁴³ Se'âlibî, *Kitâbu't-temsîl ve'l-muhâdara*, 22.

⁴⁴ Zemahşerî, *el-Mustaksa*, 1/297.

⁴⁵ Ebu'l-Ala el-Ma'arrî, *Şerh-u divâni'l-Mutenebbî*, tah. Muhammed said, (Merkez-u Melik Faysal li'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-islamiyye, 2008), 508.

⁴⁶ Zemahşerî, *el-Mustaksa*, 1/297.

durum için bu özdeyişi kullanmak mümkündür. Şu hâlde bu sözü “İşte şimdi savaş kızıştı” şeklinde çevirmek mümkündür.

Bu rivâyet sıhhat açısından birinci tabakada yer alan İmâm Müslimin Sahih-u Müslim adlı eserinde yer almaktadır. Araştırmamız esnasında rivâyet’in sıhhatini kadh eden bir bilgiyle karşılaşmadığımızı ifade etmek isteriz.

5. لا يوسع المؤمن من جحر مرتين (Mümin Bir Delikten İki Defa Isırılmaz)⁴⁷

Edebi kaynaklarda bu hadisin sebab-i vurûdu ile ilgili şu anektod aktarılmaktadır; “Bedir savaşında esir alınan şair Ebu Azze Hz. Peygamber’den kendisini serbest bırakması için minnet etmesini ister. Serbest kalmak için de ailesini ve fakirliğini anlatır. Hz. Peygamber de bir daha İslâm aleyhine şiir söylememesi karşılığında ondan ahit alır ve serbest bırakır. Ancak Ebu Azze Mekkeye döndükten sonra İslâm’ı kötileyen şiirlerini söylemeye devam eder. Ebu Azze başka bir savaşta yeniden esir düşer ve tekrardan Hz. Peygamber’den kendisini serbest bırakmasını ister bunun üzerine Hz. Peygamber bu sözü söyler.”⁴⁸ Mufaddal b. Seleme bu sözün anlamını yalın ifadelerle şöyle açıklamıştır; ومعنى (Mümin zekidir. Bir insan onu iki defa kandıramaz.)

Bu rivâyet İmâm Müslim’in Sahîh adlı eserinde yer almaktadır. Rivâyetin sıhhatini bozan her hangi bir malumat tespit edemediğimizi belirtmek isteriz.

6. ما المسئول عنها بأعلم من السائل (Sorulan sorandan daha fazla bilmiyor)⁴⁹

Cibril hadisi olarak şöhret bulan rivayetin bir parçası olan bu söz ilk defa Hz. Peygamber tarafından söylenmiş ve süreç içerisinde halka mal olmuştur. Bu söz soran ile kendisinden bilgi istenilen kişinin konu hakkında malumatlarının olmadığını belirtmek için söylenmektedir. Sözün bu anlama geldiğini ifade eden alimlerden biri Mufaddal b. Selemidir.⁵⁰ Endülüslü şair İbn Abdırabbih ö.(328), el-İkdü’l-ferîd adlı eserinde bu darb-ı mesel şöyle geçmektedir;

قال ابن ادريس قلت: يا بن أبي مالك، متى تقوم القيامة؟ قال: ما المسئول عنها بأعلم من السائل، غير أنه من مات قامت قيامته (İbn idris dedi ki; İbn Ebî Mâlik’e kıyamet ne zaman kopacak diye sordum. O “Bu konuda senden daha fazla bilgim yok şu kadar var ki kişinin kıyameti ölümüdür.”)⁵¹ şeklinde cevap verdi. Bu bilgilere istinaden bu darb-ı meseli: “Ben de senin kadar biliyorum” veya “ikimiz de bilmiyoruz” şeklinde çevirmek mümkündür.

⁴⁷ Müslim, Sahîh, Zühd, 2998.

⁴⁸ İbn Düreyd, el-Müctenâ, 3.

⁴⁹ Müslim, İman, 10

⁵⁰ Mufaddal b. Seleme, el-Fahır, 312.

⁵¹ İbn Abdırabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn, Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, el-İkdü’l-ferîd, (Beyrut, Dâr kütübî’l-ilmîyye), 7/164.

Rivâyet sahih hadis kaynaklarının birinci tabakası olan Müslim'in Sahih adlı eserinde yer almaktadır. Sıhhatini bozan herhangi bir bilgiyle karşılaşmadığımızı belirtmek isteriz.

7. سبقك بها عكاشة ('Ukkâşe Senden Önce Davrandı)⁵²

Mufaddal b. Seleme bu sözün ilk defa Hz. Peygamber tarafından söylendiğini belirtmektedir.⁵³ Meydânî, Mufaddal'ın bu rivâyetini naklederek aynı düşünceye sahip olduğunu ima ederken⁵⁴ İbn Munkız bu sözün Hz. Peygamber'in kelimelerinden biri olduğunu ifade etmekle yetinmektedir.⁵⁵ Ebû Mansûr Se'âlibî, Hz. Peygamber'in bu sözü irad ettiğinde darb-ı mesel kastını taşımadığını ancak süreç içerisinde insanlar tarafından darb-ı mesel olarak kullanıldığını söylemektedir.⁵⁶ Bu sözün söylenme makamı konusunda Harezmî (ö.383) *el-Emsâlü'l-mevlûde* adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir; *وتقول لمن طلب شيئاً له صاحب سبقك إليها عكاشة (Sahibi olan bir şey istendiğinde 'Ukkâşe senden önce davrandı dersin).*⁵⁷ Cârullâh Zemahşerî Harezmî'nin yorumuna paralel bir yorum ortaya koymaktadır. Ona göre bu söz *يَضْرِبُ مَنْ طَلَبَ شَيْئاً وَقَدْ سَبَقَ إِلَى حَيَاتِهِ غَيْرَهُ (Başkasının önceden mülkiyetine kattığı şeyi talep eden kişiye yönelik söylenir)*⁵⁸ Bu darb-ı meseli "başkası senden önce aldı" şeklinde çevirmek mümkün görünmektedir.

Bu rivâyet İmâm Müslim'in Sahih adlı eserinde yer almaktadır. Rivayeti cerh eden herhangi bir malumata şahit olmadığımızı belirtmek isteriz.

8. كلّ الصييد في جوف الفرا (Bütün Avlar Yabani Eşeğin Karnındadır)⁵⁹

Bazı Kaynaklara Hz. Peygamber bu sözü Ebû Süfyan'a⁶⁰ hitaben onu İslam'a ısındırmak için söylemiştir. Câhız, bu sözün ilk defa Hz. Peygamber tarafından telaffuz edildiğini öne sürmüştür.⁶¹ Bazı kaynaklar da ise bu darb-ı meselin sebep-i vurûdu hakkında şu hikâye anlatılmaktadır; "Avlanmaya çıkan üç arkadaş tavşan, ceylan ve yaban eşeğini avladı. Tavşan ve ceylan avlayan iki kişi kendi avlarını öve öve bitiremeyince yaban eşeğini avlayan kişi "كلّ الصييد في جوف الفرا" dedi. Bu hikâye Ebû Hilâl el-Askeri'nin *Cemheretü'l-emsâl*

⁵² Müslim, *İmân*, 218.

⁵³ Mufaddal b. Seleme, *el-Fahır*, 311.

⁵⁴ Meydânî, *Mecmeü'l-emsâl*, 2/182.

⁵⁵ İbn Munkız, *Lübâbü'l-adâb*, 330.

⁵⁶ Se'âlibî, *Kitâbu't-temsîl ve'l-muhâdara*, 22.

⁵⁷ Ebu Bekir el-Hârezmî, *el-Emsâlü'l-mevlûde*, (Abu Dabî, Mecmeu's-sakâfi, 1424), 174.

⁵⁸ Zemahşerî, *el-Mustaksa*, 2/116

⁵⁹ Deylemî, Ebû Şücâ' Şireveyh el-Hemedânî, *el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, thk. Sa'id b. Besyûnî, (Beirut 1986), 5/367.

⁶⁰ Ebu Süfyan'ın kimliği hakkında ulema arasında ihtilaf vaki olmuştur. Bazı alimler Ebu Süfyan b. Harb olduğunu bazıları da Ebu Süfyan b. Haris olduğunu ifade etmişlerdir. Şemsuddin Sehâvî bu ihtilafları açıkladıktan sonra bu kişinin Ebu Süfyan b. Harb olduğu kanaatini paylaşmaktadır. Şemsuddîn es-Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, tah. Muhammed İshak, Muhammed İbrahim, (Darü'r-râye, 1418), 3/177-178.

⁶¹ Câhız, *el-Heyevân*, 1/222

⁶² ve Meydânî'nin *Mecmeu'l-emsâl* adlı eserleri başta olmak üzere Arap Edebiyatı klasiklerinin pek çoğunda yer almaktadır. Meydânî ve Suhârî⁶³ bu kıssayı aktardıktan sonra “Onun bu sözden kastı yaban eşeğinin diğer tüm avlardan daha büyük oluşu ve değerli oluşu idi”⁶⁴ demektedirler. Bu söylemleri bir bakıma bu darb-ı meselin açıklamasıdır.

İbn Sîd Batalyevsî (ö.521) ise bu sözün anlamı hakkında şu açıklamayı yapmaktadır; أنت كما قيل كل الصيد في جوف الفرا أي أنك وحدك تنوب مناب جماعة (Sen daha önce denildiği gibi tek başına bir cemaate bedelsin)demektedir. Buna göre bu darb-ı meseli “sen tek bak başına bir cemaate bedelsin” şeklinde çevirmek mümkündür.

Son dönem Arap dili ve edebiyatının önemli simalarından Şevki Dayf, (1910-2005) bu sözün ilk defa Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından söylenildiğini öne sürmektedir.⁶⁵ Tabii olarak onun bu iddiası Cahız başta olmak üzere ilk dönem Arap Edebiyatı ve Belagatı alimlerine dayanmaktadır.⁶⁶ Ancak bazı rivayetlerde bu sözün daha önce Araplar indinde maruf ve mütedavil olduğunu gösteren rivayetler bulunmaktadır. Örneğin فَقَالَ: مَا أَنْتَ وَذَلِكَ يَا أَبَا سُفْيَانَ إِنَّمَا أَنْتَ كَمَا قَالَ الْأَوَّلُ: كُلُّ الصَّيْدِ فِي بَطْنِ الْفَرَا (Hz. Peygamber (s.a.v.) dedi ki; Ey Ebu Süfyan sen o değilsin, sen öncekinin dediği gibi...).⁶⁷Bu ve bu manadaki rivayetler esas alındığında bir darb-ı meselin hadisleştiği sonucuna varmak mümkündür.

9. ليس الخبر كالمعاينة (İşitmek Görmek ile Bir Değildir) ⁶⁸

⁶² Ebu Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emsâl*, 2/163.

⁶³ Suhârî, Seleme b. müslim el-Avtebî, *el-İbâne fi'l-luğati'l-'arabî*, (Amman, Vizâretü'l-kavmi ve's-sikâfe,1999), 3/589.

⁶⁴ Meydânî, *Mecme'u'l-emsâl*, 2/136.

⁶⁵ Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Fen ve mezâhibühû fi'n-nesri'l-'arabî*, (Darü'l-maarif, 13. Baskı), 51.

⁶⁶ Câhız, *el-Heyevân*, 1/222; İbn Devâdârî, *Kenzü'd-dürrer*, 3/47.

⁶⁷ Ramehürmüzî, *Emsalü'l-hadis*, tah. Ahmed Abdülfettah, (Müessesetü'l-kütübi's-sikâfiyye,1409), 119; Ebü'l-Arube, *el-Müntekâ*, tah. Muşil b. Banî, (Beyrut, Dar İbn Hazm, 2003), 34; Deylemî, *el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, tah. Said b. Besyunî, (Beyrut, Dâr Kütibi'l-ilmiyye, 1986), 5/367), (No: 8457); Celâluddîn Suyutî, *Câmi'u'l-kebîr*, (Kahire, Ezheru's-şerîf, 2. Baskı, 2005), 12/259 (No:26691); Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevdû 'at*, (İdâretü'taba'ati'l-muniriyye, 1343), 168. Fettenî değerlendirmesinde “*senedi ceyyiddir, fakat murseldir*” demektedir.

⁶⁸Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 4/260 (No:2446); Ebû Bekr Bezzâr, *Musned-u Bezzâr*, tah. Adil b. Sad, (Medine, Mektebetü'l-ilim ve'l-hikem, 2009), 11/272 (No; 5062); İsbihanî, *Emsalü'l-hadis*, tah. Abdulali, (Hindistan, Dâr Selefîyye), 36; Kudâ'î, *Musned*, 2/ 201, (Rivayetin sihhati konusunda Bedruddin Zerkeşî şunları söylemektedir; “*Ahmed b. Hanbel Musnedde Haşim> Ebu Bişr Cafer> Said b. Cübeyr > İbn Abbas senediyle merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Hibban da rivayet etmiştir. Hâkimde Müstedrek de rivayet etmiştir. Hâkim'in senedi sahihtir.*” Rivayetin Mudelles olduğuna dair iddiaları ise farklı senedlerin varlığını gerekçe göstererek red etmektedir.” Bk. Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-ahadisil-müştehire*, tah. Mustafa Abdulkadir Ata, (Beyrut, Dâr kütübi'l-ilmiyye,1986), 78-79. Fakat Hafız İbn Hacer Askalânî bu rivayet için “Hadis Münkerdir” demektedir. İbn hacir Askalanî, *Lisânü'l-mizân*, tah. Abdulfettah Ebu Ğudde, (Dâr Beşâiri'l-islamiyye,2002),8/143.

bu sözler tarih boyunca dilden dile dolaşmıştır. Bu özellikteki ifadeler genel olarak Arap dili edebiyatı ve belâgatı konusunda mütehassıs olan alimlerin ilgisini çekmiş ve eserlerinde yer almıştır. Hadisçilerin metodolojik olarak isnâdı ve hatta ötesi olan sahîh senedin varlığını dikkate almaları darb-ı mesel olan bazı rivayetlere ihtiyatlı yaklaşımlarını beraberinde getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak hicri 4., 5. ve sonraki dönemlerde kaleme alınmış hadis kaynaklarında yer alan darb-ı mesel türü hadislerin bazıları hicri 3. asırda telif edilen Sahîh Hadis kaynaklarında bulunmamaktadır. Bununla beraber darb-ı mesel olan bazı sözler zayıf senetli olmasına rağmen dilciler tarafından Hz. Peygamber'e isnâd edilmiştir. Kimi zaman da Araplar indinde yaygın olarak kullanılan ve Hz. Peygamber tarafından da söylenen bazı darb-ı meseller ilk defa onun tarafından söylenmiş gibi takdim edilmiştir. Tüm hadis konularında olduğu gibi darb-ı mesel türünden olan hadislerin de kaynağını ve sıhhatini tespit etmede esas olan hadisçilerin görüşleridir. Ancak darb-ı mesel olan rivayetlerin anlaşılması için Arap dili edebiyatı ve belâgatı eserlerinden yararlanmak önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra bu eserler darb-ı mesel olan hadislerin sebab-i vürûdu hakkında bilgi vermektedir. Onların bu özelliği darb-ı mesel türü hadislerin kaynağını ve tarihini tespit etmede önemli bir role sahip olduklarını göstermektedir. Bu münasebetle konu hakkında yapılacak çalışmalarda Hadis ve Arap edebiyatının birlikte ele alınmasının daha sağlıklı olacağı kanısını paylaşmaktayız.

KAYNAKÇA

Âbî, Mansur b. Hüseyin Ebû Said el-Abî, *Nesrû'd-dürer fi'l-muhâderât*, tah. Halid Abdülğanî, Dâr kütübî'l-ilmiyye: Beyrut, 2004.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl, *Cemheretü'l-emsâl*, Darü'l-fıkr, Beyrut, ts.

Ahmed b. Hanbel, *Musned*, tah. Şuayb Arnavut, Adil Mürşid, Beyrut: Müessesetü'r-risâle,

Ahmed Şevkî, Abdüsselâm Dayf, *el-Fen ve mezâhibühû fi'n-nesri'l-Arabî*, Kahire: Dârü'l-maarif, 13. Basım ts.

Ayday, Mehmet Selim, *Hz. Mûsâ'ya verilen levhalar : Kitâb-ı Mukaddes ile Kur'an-ı Kerim arasında bir karşılaştırma*, Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi

Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Tarih-u Bağdâd*, tah. Beşşâr Avvâd, Beyrut: Dârü'l-garbi'l-islâmî, 2002.

Berza'î, Ebû Osmân Saîd b. Amr b. Ammâr *el-Ezdî*, *Suâlât-u Berzâ'î li Ebî Zura er-Râzî*, tah. Ebu Amr Muhammed b. Ali, Kahire, el-Fârûku'l-Hadisiyye, 2009.

Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *Sünenü'l-Kübra*, tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Kahire: Merkez-u hicr li'l-buhûs ve'd-dirâse, 2011.

Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *el-Heyevân*, Beyrut: Dâr kütübî'l-ilmîyye, 2. Basım, 1424.

Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, *el-Beyan ve't-tebyîn*, Beyrut: Mektebetü'l-hilâl,

Deylemî, *el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb*, tah. Said b. Besyunî, Beyrut: Dâr kütübî'l-ilmîyye, 1986.

Fettenî, Cemâlüddîn Muhammed Tâhir b. Alî, *Tezkiretü'l-mevdû'ât*, İdâret-ü tabâati'l-muniriyye, 1343

Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm el-Büstî, *'Alâmü'l-hadis*, tah. Muhammed said, Mekke: Câmi'at-u ümmü'l-kurâ, 1988.

Harezmî, Ebu Bekir, *el-Emsâlü'l-mevlûde*, Abu dabi: *Mecmeu's-sakâfi*, 1424.

Herevî, Ebû Ubeyd Ahmed b. Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü'l-garîbeyn fi'l-kurân ve'l-hadis*, tah. Ahmed Ferid, Suudi Arabistan: Mektebet-u nizâr, 1999.

İbn 'Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, el-Kâmil fi du'âfâi'ricâl, tah. Adil Ahmed-Ali Muhammed, Beyrut: Dâr kütübî'l-ilmîyye, 1997.

İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *el-İkdü'l-ferîd*, Beyrut: Dâr kütübî'l-ilmîyye, ts.

İbn Devâdârî, Seyfüddîn Ebû Bekr b. Abdillâh b. Aybek, *Kenzü'd-dürrer ve câmi u'l-gurer*, tah. Muhammed Said, 1981

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, *el-Müctenâ*, Haydarabad: Dairetü'l-ma'ârifî'l-Osmaniyye, ts.

İbnü'l-esîr, Ebü'l-Feth Diyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed el-Cezerî, *el-Meselü's-sâir*, tah. Ahmed Hufi-Bedvi Tabbâne, Kahire: Dâr Nahde, ts.

İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed, *el-Muzekker ve'l-müennes*, tah. Muhammed Abdülhak, Mısır: Vizâretü'l-evkâf, 1981.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Lisânü'l-mizân*, tah. Abdulfettah Ebu Ğudde, Dâr Beşâiri'l-İslamiyye, 2002.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *'Uyûnu'l-ahbâr*, Beyrut: Dâr kütübî'l-ilmîyye, 1418.

İbn Munkız, Ebü'l-Muzaffer Necmüddîn Üsâme b. Mürşid el-Kelbî, *Lübâbü'l-âdâb*, Mısır: Mektebetü's-sikâfe, ts.

İbn Mübârek, Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. el-Mübârek, el-Mervezî, el-Cihâd , tah. Nezih Hammâd, Tunus: Dâr Tunusiyye , 1976.

İbn Reslân, Şihâbuddîn Ahmed b. Hüseyin el-Makdisi, *Şerh-u Sünen-i Ebî Dâvûd*, Mısır: Dârü'l-felâh, 2016.

İsbihânî , Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî, *Emsâlü'l-hadis*, tah. Abdulali, Hindistan: Dar Selefiyye, ts.

Kudâi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer, *Musned*, tah. Hamdi b. Abdülmecid, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.

Ma'arrî, Ebü'l-Alâ' Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân, *Şerh-u divâni'l-Mutenebbî*, tah. Muhammed said, Merkez Melik Faysal li'l-buhus ve'd-dirâsâti'l-İslamiyye, 2008.

Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm *Mecme'u'l-emsâl*, tah. Muhammed Muhyiddin, Beyrut: Darü'l-Marife, ts.

Mufaddal b. Seleme, Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme b. Âsım el-Kûfi, *el-Fâhır*, tah. Abdülhalim Tahâvî, Dâr ihyâ-î kütübi'l-'Arabî,1380.

Muslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, tah. Fuad Abdülbaki, Kahire: Matbaat-u İsa el-Halebî, 1955.

Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Mustedrek*, tah. Mustafa Abdulkadir, Beyrut: Dâr kütübi'l-ilmiiyye, 2001.

Numeyrî, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe el-Basrî, *Târihü'l-Medine*, tah. Fehim Mahmud Şeltut, Cidde, 1993.

Se'âlibî, Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl, *Kitâbu't-temsîl ve'l-muhadara*, tah. Abdulfettah, Darü'l-'Arabiyye, 2.Basım, 1981.

Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, tah. Muhammed İshak, Muhammed İbrahim, Dârü'r-râye, 1418.

Râmehürmüzî, Ebû Muhammed İbn Hallâd, *Emsâlü'l-hadis*, tah. Ahmed Abdülfettah, Müessesetü'l-kütübi's-sikâfiyye, 1409.

Suhâri, Seleme b. Müslim el-Avtebî, *el-İbâne fi'l-luğati'l-arabî*, Amman: Vizâretü'l-kavmi ve's-sikâfe, 1999.

Suyutî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn, *Câmiu'l-kebîr*, Kahire: el-Ezheru's-şerif, 2.Basım, 2005.

Tâberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an tevîli âyi'l-Kurân Mekke: Dârü't-turâs ve't-terbiye* ts.

Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *Ed-Du'afâü'l-kebîr*, tah. Abdulmu'tî Kal'acî, Beyrut: Mektebetü'l-ilmiiyye, 1984.

Vehrânî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Yûsuf b. İbrâhîm, el-Hamzî, *Meţâli'u'l-envâr alâ sıhâhi'l-âsâr*, Katar: Dârü'l-Felâh, 2012.

Yıldız, Ömer, *Belâgat İlminin İzâfilik Nedenleri (Metinler)*, Social sciences studies journal, 2021.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Mustaksâ min emsâli'l-Arab*, Beyrut: Dâr kütübi'l-ilmîyye, 2 Basım, 1987.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır, *et-Tezkire fi'l-ahâdisi'l-müştehire*, tah. Mustafa Abdulkadir, Beyrut: Dâr kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1986.